

Δρος Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ

ΤΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΕΚ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ 1964

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑΙ 1964

Δρος Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ

ΤΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΕΚ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ 1964

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑΙ 1964

ΤΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*

Ὁ χαρακτήρ τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας

Ἡ ἱστορία τῆς Κύπρου ἀρχίζει ἀπὸ τῆς 6 π.Χ. χιλιετηρίδος, ὡς προσφάτως διεπιστώθη διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν. Οὕτω ἡ ζωὴ τῆς νήσου ἐπεκτείνεται ἐπὶ 8 σχεδὸν χιλιετηρίδας. Κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα συνετελέσθησαν μεγάλα ἱστορικὰ διακυμάνσεις, αἵτινες ἐπηρέασαν τὴν ζωὴν τῆς νήσου εἰς μέγαν βαθμὸν.

Κειμένη ἡ Κύπρος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον παρὰ δύο ἠπείρους, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, αἵτινες περιβάλλουσιν αὐτὴν δίκην δακτυλίου καὶ οὐχὶ μακρὰν τρίτης ἠπείρου, τῆς Εὐρώπης, ἡ μετὰ τῆς ὁποίας ἐπικοινωνία δὲν ἦτο δυσχερὴς, ἀποτελεῖ μοναδικὸν κόμβον, ὅπου ἠδύνατο νὰ διασταυροῦνται τὰ ρεύματα τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἠπείρων. Ἀλλὰ πέραν τούτου ἀποτελοῦσα τρόπον τινὰ ἡ Κύπρος προπύργιον πρὸς ἄμυναν τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὴν λαῶν, οἵτινες συνέστησαν ἰσχυρὰ καὶ ἀντιμαχόμενα κράτη, ἠδύνατο νὰ ἀποβῆ τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ αὐτῶν.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας θὰ ἀνεμένε τις νὰ μὴ διατηρήσῃ αὐτὴ ἰδίαν ὑπόστασιν, ἀλλὰ νὰ καταστῆ τμῆμα μιᾶς μεγάλης δυνάμεως ὀρμωμένης ἐκ τινος τῶν γειτονικῶν χωρῶν καὶ ἀποβάλλῃ πάντα ἰδιαιτέρον χαρακτῆρα, ἂν τοιοῦτον εἶχε κατορθώσει αὐτὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς σταδιοδρομίᾳ νὰ ἀποκτήσῃ. Ἀλλὰ, διὰ νὰ διεπιστώσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, δεόν νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τῆς νήσου, ἣν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἀρχικῶς μόνον ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ διενεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀποκαλύψεων.

Ἡ ζωὴ τῆς Κύπρου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεολιθικῆς λεγομένης ἐποχῆς, ἦτοι ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 3 χιλιετηρίδος π.Χ., δὲν δύναται νὰ ἔχη ἄλλο εἰ μὴ κυρίως ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον. Διότι ἡ διαμόρφωσις τῶν ἰσχυρῶν κρατῶν εἰς τὰς γειτονικὰς τῆς νήσου χώρας, ἐξ ὧν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκύψωσι διὰ ταύτην τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ διαγραφέντος χαρακτῆρος, δὲν εἶχε συνετελεσθῆ. Ἐπιδράσεις ἐν τῇ τέχνῃ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχουν, ἀλλ' αὐταὶ δὲν ἀπορρέουν ἐκ τῆς ἀνελιξέως τοιοῦτων ἱστορικῶν γεγονότων.

Ἡ πρώτη σημαντικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωὴν τῆς Κύπρου συντελεῖται, ὅταν οἱ Ἕλληνες ὀρμώμενοι ἐξ Ἑλλάδος ἐξέτειναν τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν εἰς χώρας μακρυνὰς ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς Μεσογείου μέχρι τῆς ἄλλης καὶ ἐν συνεχείᾳ πρὸς βορρᾶν καὶ νότον. Τὸ μέγα ἱστορικὸν φαινόμενον τῆς διαδόσεως τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τῶν μέσων μέχρι τοῦ τέλους τῆς β' χιλ. π.Χ. ἀποτελοῦν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς ἑλληνιστικῆς κινήσεως, ἣτις ἐκορυφώθη μετὰ χιλιετηρίδας διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων,

* Τὰ ἐν τῷ παρόντι τόμῳ τῆς «Φιλολογικῆς Κύπρου» δημοσιευόμενα «Τρία θέματα ἐκ τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας» μετεδόθησαν εἰς 4 διαλέξεις ἀπὸ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Ἰδρύματος Κύπρου κατὰ τὸ 1963.

είναι η πρώτη αρχή ουσιαστικής και μονίμου επιδράσεως επί της ζωής της νήσου μετά πάροδο χιλιετηρίδων, καθ' ὅς φαίνεται ὅτι αὕτη εἶχε τὴν ἴδιαν αὐτῆς ζωῆς ἀνεξάρτητον τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Μυκηναίων Ἑλλήνων ἐν τῇ νήσῳ ἔχει μᾶλλον ἐθνολογικὸν καὶ πολιτιστικὸν ἢ πολιτικὸν χαρακτήρα. Ἐν τούτοις ἀποτελεῖ αὕτη τὸ σημαντικώτατον γεγονός καὶ ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως. Εἶναι ἴσως μοναδικὸν παράδειγμα περιπτώσεως, καθ' ἣν ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις ἐνὸς τόπου ἐδημιούργησε πολιτικὰς συνθήκας, αἵτινες ἐπέζησαν τοῦ γεγονότος τούτου ἐπὶ χιλιετηρίδας καὶ ἔδωσαν πολιτικὴν κατάστασιν, ἣτις δὲν ἐπηρέασθη ὑπὸ τῶν μετέπειτα γεγονότων εἰς τὴν ρίζαν καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτῆς. Πολιτικὴ ζωὴ καὶ πολιτισμὸς συμβαδίζουν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 2 χιλ. π.Χ., ὅτε ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ νήσῳ οἱ Ἕλληνες Μυκηναῖοι. Ὁ δημιουργηθεὶς ἔκτοτε σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἰδρυθεισῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐν αὐτῇ γινόμενος ἔκδηλος ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ πολιτικῇ ζωῇ παραμένει ἀρραγῆς ἐν συνεχεῖα ἀνεξαρτήτως ἱστορικῶν περιπετειῶν τῆς νήσου. Ἡ διάδοσις τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων, ἡ ἐπικράτησις τῆς μυκηναϊκῆς θρησκείας καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν Κυπριακῶν βασιλείων κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ὀμηρικῆς βασιλείας εἶναι τρανὰ δείγματα τῆς ἐπελθούσης μεγάλης μεταβολῆς.

Ἡ βασικὴ αὕτη διαμόρφωσις τῆς ζωῆς τῆς Κύπρου ἢ συντελεσθεῖσα διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν αὐτῇ δὲν ὑπέστη μεταβολὴν καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ νῆσος κατελήφθη κατὰ περιόδους ὑπὸ γειτονικῶν κρατῶν, ἅτινα ἤσκησαν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτῆς περισσότερο ἐν τὸν πολιτικὸν ἢ εἰς τὸν πολιτιστικὸν τομέα.

Ἄν ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἀμέσως θὰ ἀναγνωρίσωμεν τοὺς λόγους ἀπορρέοντες ἐκ γεωπολιτικῆς θεωρήσεως, δι' οὓς ἡ Κύπρος ἔπρεπε νὰ περιέλθῃ κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀσσυρίων τὸ πρῶτον, τῶν Αἰγυπτίων ἔπειτα καὶ τῶν Περσῶν ἐν τέλει, λαῶν ἀναπτυχθέντων εἰς ἰσχυρὰ κράτη ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Δὲν νοεῖται διὰ τὰ δημιουργηθέντα μεγάλα ταῦτα κράτη ἢ διατηρήσις τῆς Κύπρου ὡς ἀνεξαρτήτου, ὅταν μάλιστα, συμφῶνως πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν αὐτῇ ἱστορικὴν παράδοσιν τῶν ὀμηρικῶν βασιλείων, οὐδ' ἡ ἐνότις τῆς νήσου ὡς πολιτικῆς δυνάμεως ἦτο νοητὴ. Ἡ Κύπρος ἐχρειάζετο διὰ τὰ μεγάλα ταῦτα κράτη τῆς Ἀνατολῆς ὡς προκάλυμμα αὐτῶν καὶ ἀμυντήριον. Διότι περιερχομένη αὕτη ὑπὸ μίαν δύναμιν ἐκ δυσμῶν θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ ὀμητήριον πρὸς πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διείσδυσιν εἰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Ταῦτα δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ὡς πραγματοποιηθέντα κατὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐκστρατεῖαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὅταν ἡ Κύπρος ἐχάθη διὰ τὸ Περσικὸν κράτος, ἡ ἀμυνα αὐτοῦ εἶπε ἐν Αἰγύπτῳ εἶπε ἐν Ἀσίᾳ δὲν ἦτο εὐκόλως πλέον δυνατὴ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, ὁ Hirschfeld ἔγραψε μετὰ τὴν ἐξαγορὰν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν τῷ 1878 ὅτι «ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ καταστῇ καὶ παραμεινῇ ὡς μία μεγάλη δύναμις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀφείλει νὰ κατέχῃ τὴν Κύπρον. Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἀποδεικνύεται ὑπὸ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας κατὰ τὰς τρεῖς καὶ ἡμίσειαν τελευταίας χιλιετηρίδας, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Τουθμῶσιος Γ' τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν χρόνων τῆς βασιλείας Βικτωρίας».

Ἐν τούτοις ἡ Κύπρος περιελθοῦσα ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ ξένους κυριάρχους, τοὺς Αἰγυπτίους πρῶτον κατὰ τὴν 2 χιλιετηρίδα π.Χ., τοὺς Ἀσσυρίους, τοὺς Αἰγυπτίους πάλιν καὶ τοὺς Πέρσας ἐν τέλει, κατὰ τὸ α' ἡμισυ τῆς α' χιλιετηρίδος π.Χ., παρουσιάζει τὸ ἀξιοπεριέργον φαινόμενον ὅτι ὑποταχθεῖσα ὑπὸ ἰσχυρὰ κράτη δὲν ἀπέβαλε τὸν χαρακτήρα, δὲν ἀπέκτησε κατὰ τὰ μέσα τῆς 2 χιλιετηρίδος π.Χ. διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων Μυκηναίων ἐν αὐτῇ, ἀποδειχθέντος ὅτι οἱ ἐγκαταστάσαντες ἐν αὐτῇ Ἕλληνες καὶ διαδώσαντες τὸν ἴδιον πολιτισμὸν

ὑπῆρξαν ἰσχυρότεροι τῶν πολιτικῶν δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἰσχύς αὕτη δὲν ὑπῆρξε μόνον πολιτιστικὴ, ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ, διατηρηθέντων τῶν ἀρχικῶν βασιλείων, εἰς ἃ διηρέθη ἡ Κύπρος μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Μυκηναίων Ἑλλήνων ἐν αὐτῇ κατὰ πρότυπον τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο, εὐθὺς ὡς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία, ἡ Κύπρος ἐπανεστάτησεν ὑπὸ τὸν Ὀνήσιλον πρὸς ἀπόκτισιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν μόλις προηγουμένως ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων τῆς Ἰωνίας. Οὕτω ἡ Κύπρος διατηρήσασα τὸν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς β' χιλιετηρίδος π.Χ. ἀποκτηθέντα ὑπ' αὐτῆς μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν, διετήρησε τὴν πολιτικὴν παράδοσιν παρὰ τὴν ἐξ Ἀνατολῆς ἰσχυρὰν πίεσιν, περιορισθείσης τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς εἰς ἐλάχιστον βαθμὸν, καὶ ἀνέλαθεν ἀγῶνα ἀποτινάξεως τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ συνδέσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, δεδομένου ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων Μυκηναίων ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τὰ μέσα τῆς 2 χιλ. π.Χ. ἐπέφερε πρωτίστως ἐθνολογικὴν καὶ οὐχὶ μόνον πολιτιστικὴν ἀλλαγὴν εἰς αὐτήν. Ἐκτοτε ἡ τύχη τῆς Κύπρου εἶναι στενότατα συνδεδεμένη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, παρ' ὅλον ὅτι αὕτη ἠδυνήθη νὰ ζῆσῃ ἐλευθερον βίον μόνον ἐπὶ 30 περίπου ἔτη, ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐχὶ ἀπηλλαγμένα περιπετειῶν.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ καὶ πολιτικοῦ τῶν Ἀθηναίων Κίμωνος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀποτελοῦσι τρανότατον δείγμα οὐχὶ ἑλληνικοῦ ἐπεκτατισμοῦ, ὡς θὰ ἠδύνατο ἄλλως τὸ πρᾶγμα νὰ κριθῇ, ἀλλὰ σαφούς προσπαθείας, ἵνα ἡ Ἑλληνικὴ Κύπρος, ἡ διασώσασα ἑλληνικὸν χαρακτήρα καὶ πολιτισμὸν ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη, ἀποσπασθῇ τῆς Ἀνατολῆς καὶ πολιτικῶς, συνδεθῇ δὲ μετὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἣν ἐθεώρει ἑαυτὴν ἀνήκουσαν. Ὁ θάνατος τοῦ Κίμωνος τῷ 449 π.Χ. ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην ἐπὶ 40 περίπου ἔτη. Τὰς ἱστορικὰς περιπετείας τῆς Κύπρου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἰδίᾳ τὴν γλυπτικὴν, ὡς ταύτην ἀπεκάλυψαν εἰς ἡμᾶς αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι. Αἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἐπιδράσεις ἐξαφανίζονται ἢ μειοῦνται, δημιουργεῖται οὕτω ὁ «Κύπριος χαρακτήρ» τῆς τέχνης φέρων σαφῆ τὰ ἴχνη τῆς ἑλληνικῆς, ἰδίᾳ τῆς ἰωνικῆς ἐπιδράσεως, τὰ δὲ ἰδρυόμενα ἀνάκτορα, οἷον τὸ μοναδικὸν ἀποκαλυφθέν τοῦ Βουνοῦ, ἐν ᾧ διασώζονται καὶ τινα στοιχεῖα τῆς ἀνατολικῆς τεχνοτροπίας, φέρουσι σαφῆ τὸν χαρακτήρα τῆς μυκηναϊκῆς παραδόσεως, ἣτις διετηρεῖτο εἰς τὴν κυπριακὴν βασιλείαν, ὡς μοναδικὸν δείγμα ἐπιβιώσεως αὐτῆς μετὰ ἡμίσειαν καὶ πλέον χιλιετηρίδα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐξαφανίσεως τῶν Μυκηναίων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν.

Παρὰ τὴν παροδικὴν ὑποταγὴν τῆς Κύπρου εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἡ νῆσος στρέφεται συνεχῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ ἀνοδος τοῦ Εὐαγόρου Α' εἰς τὸν θρόνον τῆς Σαλαμίνος ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν στενοτέρου συνδέσμου αὐτῆς πρὸς τὴν θεωρουμένην πλέον ὡς μητέρα πατρίδα, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὴν μητέρα τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ σύμβολον τοῦ ἡρωϊκοῦ ἄρχοντος, τοῦ προσκομίζοντος τὰ ἀγαθὰ, ὑλικά καὶ πνευματικά, εἰς τὸν λαόν, ὁ Ἡρακλῆς, ἀποτελεῖ τὸ σύμβολον τοῦ βασιλέως τούτου καὶ αἱ μορφαὶ τῶν ἑλληνικῶν θεῶν, αἵτινες εἰσήχθησαν εἰς τὴν Κύπρον διὰ τῶν Μυκηναίων, κοσμοῦσι τὰ νομίσματα τῶν βασιλέων τῆς νήσου παραλλήλως πρὸς τὴν Ἀφροδίτην, τὴν γηγενῆ θεὰν τῆς νήσου. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, οἷα ἀνεπτύχθησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἰωνίᾳ, τὸ ἔπος, ἡ λυρική ποίησις, τὸ δράμα, ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία ἀναπτύσσονται ἐν Κύπρῳ τότε καὶ εἰς τοὺς ἐπομένους χρόνους βάσει τῶν ἑλληνικῶν προτύπων.

Ὅτε δὲ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἤρρισε τὴν ἐξόρμησιν αὐτοῦ πρὸς Ἀνατολὰς, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ κατάλυσις τοῦ περσικοῦ κράτους, οἱ Κύπριοι βασιλεῖς, προτοῦ κριθῇ ἡ ἐκστρατεία, ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλεῖρον τοῦ Μακεδόνος βασιλέως καὶ ἐβοήθησαν αὐτὸν οὐχὶ μόνον εἰς τὴν κατάληψιν ἐνὸς μεγάλου ὀχυροῦ, τῆς Τύρου, εἰς τὴν Φοινίκην, ἀλλὰ καὶ παρέσχον εἰς αὐτὸν πᾶσαν δυνατὴν οἰκο-

νομικήν, στρατιωτικήν και προσωπικήν βοήθειαν. Ούτω ή Κύπρος, ήτις από ετών επάλαιε μεταξύ Ανατολής και Δύσεως προσανατολιζομένη πρὸς τὴν τελευταίαν εἰς στιγμὰς κρίσιμους διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος λαμβάνει θέσιν, ήτις οὐ μόνον ἐξησφάλισεν εἰς αὐτὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν εἰς τὴν δημιουργουμένην νέαν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων εἰς τὴν διαμόρφωσιν ταύτης. Ἐκτοτε καὶ ἐπὶ μακροὺς χρόνους δὲν ὑπάρχει διὰ τὴν Κύπρον πρόβλημα Ἀνατολῆς. Ἡ ζωὴ τῆς νήσου ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους τῆς Αἰγύπτου διαρκέσασα ἐπὶ 3 πλήρεις αἰῶνας μετὰ τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν, παλαισάντων ἐπὶ τινὰ χρόνον πρὸς ἄλλους ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου φέρει ἔκδηλον τὴν σφραγίδα τοῦ ἀναπτυχθέντος ἐλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, οὗτινος ἡ ἀρχὴ εὑρίσκεται ἐν Κύπρῳ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦλάχιστον τοῦ Εὐαγόρου Α', ἂν μὴ καὶ ἐνωρίτερον.

Ἡ τοιαύτη θέσις τῆς Κύπρου δὲν μετεβλήθη, οὐδ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἀπέβησαν μεσοῦντος τοῦ 1 αἰ. π.Χ. οἱ κύριοι τῆς νήσου γενόμενοι διάδοχοι τῶν ἐλληνιζόντων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου οὐ μόνον ὡς κυρίαρχοι, ἀλλὰ καὶ ὡς φορεῖς τοῦ αὐτοῦ ἐλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἀγὼν μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως εἶχεν ἤδη κριθῆ ὀριστικῶς ἐπὶ μακρότατον τοῦλάχιστον χρόνον, ἡ δὲ πολιτικὴ καὶ λοιπὴ ζωὴ τῆς Κύπρου ἐντάσσεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν διαμορφωθείσαν ἐπὶ αἰῶνας κατάστασιν τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Ἡ συντελεσθεῖσα μετὰ τινὰ χρόνον ἀφύπνισις τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἔσχεν ἄμεσον ἀντίκτυπον εἰς τὴν ζωὴν τῆς Κύπρου. Αὕτη ἐξηκολούθησε παραμένουσα προσηλωμένη εἰς τὴν Δύσιν, πρὸς ἣν εἶχεν ἤδη προσανατολισθῆ ἀπὸ 1500 καὶ πλέον ἐτών. Καὶ αὕτη ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἡ ἐγκατάστασις χιλιάδων Ἑβραίων ἐν αὐτῇ δὲν συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς τοιαύτης στροφῆς τῆς νήσου πρὸς τὴν Δύσιν. Διότι ὁ Χριστιανισμὸς προελθὼν ἐξ Ἀνατολῆς δὲν ἔφερε τὴν σφραγίδα τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπέκτησε στοιχεῖα ζωῆς ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς Δύσεως καὶ μόνον ὡς συγκερασμὸς ἀμφοτέρων, καὶ διὸ μετὰ ὑπερισχυόντων τῶν στοιχείων τῆς Δύσεως εἶναι δυνατόν οὗτος νὰ νοηθῆ. Οἱ ἐν τῇ νήσῳ δ' ἐγκαταστάσαντες Ἑβραῖοι ἐξέλιπον ὡς ἐκ μιᾶς ἀποτυχούσης ἐξεγέρσεως αὐτῶν γενομένης τῷ 116 μ.Χ. καὶ τεινούσης, εἰς ματαιωθείσαν ὅμως κυριαρχίαν αὐτῶν ἐν τῇ νήσῳ.

Ἐνταχθεῖσα ἐν συνεχείᾳ ἡ Κύπρος εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τοῦ διαδόχου τούτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ρωμαίου αυτοκράτορος, ἰδρυθὲν Βυζαντινὸν κράτος ἠκολούθησεν ἐπὶ χιλιετηρίδας σχεδὸν τὰς τύχας τοῦ λοιποῦ ἐλληνικοῦ κόσμου. Διότι τὸ νέον κράτος παρὰ τὴν παραδοχὴν στοιχείων τινῶν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς ζωῆς ὑπῆρξεν ἐν τῇ πραγματικότητι συνέχεια τῶν ἐλληνιστικῶν κρατῶν τῶν ἰδρυθέντων ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ βάσει τούτων διαμορφωθέντος ἐκ βάθρων ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους αυτοκράτορας κράτους. Ἐκδηλος εἶναι ἡ ἐπικράτησις τῶν ἐλληνικῶν στοιχείων ἐν τῇ ζωῇ τῆς νήσου καταστάσεως ἐπαρχίας βυζαντινῆς, ἰδιαίτερος δὲ ἐν τῇ βυζαντινῇ τεχνολογίᾳ ἀποτυπωμένη ἐν τῇ ζωγραφικῇ τῶν ναῶν. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας κυρωθεῖσα δι' Οἰκουμηνικῶν Συνόδων ἐπέτρεψεν εἰς τὴν νήσον τὴν ἀσκησιν ἔστω ὑπὸ τοὺς βυζαντινοὺς αυτοκράτορας ζωῆς τῆς ἰδίας αὐτῆς προτιμῆσεως, δεδομένης τῆς μεγάλης σημασίας, ἣν ἐνεῖχεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ εἰς τὴν ὅλην ζωὴν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Αἱ ἀραβικαὶ ἐπιδρομαὶ διαρκέσασα ἐπὶ 3 αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ 7 μέχρι τοῦ 10, ὑπῆρξαν ἡ σημαντικώτερα ἐκδήλωσις τῆς ἐξορμῆσεως τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ὑποταγὴν τῆς Κύπρου, οὐχὶ μόνον ὑπὸ τὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ὑπὸ νέαν μορφήν ἠπεῖλει ὀλόκληρον τὴν Δύσιν. Ἡ νῆσος ἀπηλλάγη τοῦ νέου τούτου κινδύνου διὰ τοῦ αυτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου Φωκᾶ τῷ 965, οὐδὲν δὲ ἔχον τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν διετηρήθη ἐν αὐτῇ πλὴν τῶν καταστροφῶν, αἵτινες εἶχον ἐρειπώσει τὴν χώραν, ἰδίως τοὺς ναοὺς αὐτῆς.

Ἀναγέννησις θρησκευτικῆ, πνευματικῆ καὶ ἐν γένει πολιτιστικῆ, ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ταύτης καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐλληνικὸν εἶναι ἤδη περισσότερο ἐκδηλον εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς δημιουργίας τῶν ἐπομένων αἰῶνων, αἵτινες ἐκόσμησαν τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῆς νήσου.

Αἱ ἐκ δυσμῶν ἐπιδρομαὶ τῶν Σταυροφόρων γενόμενα μετὰ τινὰς ἑκατονταετηρίδας ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν φραγκικοῦ κράτους ἐν Κύπρῳ, οὗτινος ἡ ζωὴ διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς νήσου ὑπέστη διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κράτους τούτου λίαν σημαντικὴν μεταβολήν. Ἀλλὰ παρὰ τὴν πίεσιν καὶ τὰς διώξεις, ἰδίᾳ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, τὸ φρόνημα καὶ ὁ ἐλληνικὸς χαρακτήρ τῶν κατοίκων δὲν ὑπέκυψαν ὑπὸ τὴν ἐπιδιασχεῖσαν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλλαγὴν. Πάντα τὰ ἐλληνικὰ στοιχεῖα ἐπέζησαν καὶ πλὴν τῶν φραγκικῶν μνημείων καὶ φρουρίων τῶν ὑπὸ τῶν κυριάρχων ἰδρυθέντων, ἅτινα σήμερον ἐπισκέπτονται ἰδίως οἱ περιηγηταί, οὐδὲν σχεδὸν ἔχον τῆς διασάσεως τῶν ξένων τούτων κατακτητῶν διετηρήθη. Τὸ αὐτὸ ἴσχυσε καὶ διὰ τοὺς διαδεχθέντας τοὺς Φράγκους Ἐνετοὺς κυριάρχους τῆς νήσου, ὧν τὰ μόνον κατάλοιπα εἶναι τὰ φρούρια τῶν πόλεων, ἅτινα ἐνισχύθησαν ἢ ἐπεσκευάσθησαν πρὸς ἀμυναν κατὰ νέας ἐπιβουλῆς ἐξ ἀνατολῶν, τῆς τουρκικῆς κατακτητικῆς ματίας.

Ἡ νῆσος περιελθοῦσα ἀπὸ τοῦ 1571 ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων Σουλτάνων, οὔτινες εἶχον καταλύσει τὸ Βυζαντινὸν κράτος πρὸ 120 περίπου ἐτών, τῷ 1453, ἀντίκρουσε δι' ἑτέραν φορὰν τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατολῆς ἐπελθὼν δίκην λαίλαπος κατ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὅ,τι ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς Παλαμᾶς λέγει περὶ τῆς νήσου ἐπιγραμματικὰ, ὅτι «πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξε, δὲν ἄλλαξε καρδιά», εἶναι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς τῆς νήσου. Ὁ ἐλληνικὸς χαρακτήρ τῆς Κύπρου παρὰ τὴν νέαν δουλείαν 300 ἐτών καὶ πάλιν μένει ἀνέπαφος, ἔστω καὶ ἂν ὀλίγα χιλιάδες ἐπηλύδων Τούρκων ἢ ἐξισλαμισθέντων Ἑλλήνων ἐγκατεστάθησαν ἢ ἔζησαν ἐν αὐτῇ καὶ ἐξακολουθοῦσι καὶ σήμερον ὑπάρχοντες. Ὀλίγοι μινἀρέδες ὑψώθησαν ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν φραγκικῶν ναῶν καὶ ζωὴ ἀνατολικὴ ἐπεβλήθη ἐπὶ τῶν κατοίκων, ἰδίᾳ τῶν πόλεων, ἐγκλεισθέντων εἰς τὰ φρούρια - πόλεις, ὧς εἶχον διαμορφώσει τὰς κυριώτερας πόλεις τῆς νήσου οἱ Τούρκοι κυρίαρχοι. Ὅταν οὗτοι ἀπῆλθον, ἀφ' οὗ ἐπώλησαν τὴν νήσον εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς ὡς νέους κυριάρχους, δὲν ἀφῆκαν φεύγοντες ἄλλο τι ἢ τοὺς μινἀρέδες ἐπὶ τῶν εἰς μωαμεθανικὰ τεμένη μετατραπέντων φραγκικῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ ὀλίγα πρότυπα ἀνατολικῶν ἀγορῶν καὶ λουτρῶν.

Οἱ νέοι κυρίαρχοι τῆς Κύπρου, οἱ Ἀγγλοὶ, δὲν κατεπολέμησαν τὸ ἀνατολικὸν στοιχεῖον, ὅπερ ἔστω εἰς μικρὰν κλίμακα ἐπεβλήθη ἐπὶ τῆς νήσου κατὰ τὴν διάρκειαν 300 ἐτών τουρκικῆς κατοχῆς. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς νήσου ἠδυνήθησαν νὰ ἀναπτύξωσι διαρκούσης τῆς 80ετοῦς κατοχῆς τῆς νήσου περισσότερο ἐλευθέρως τὸν ἴδιον αὐτῶν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ χαρακτήρα, ὥστε ἡ ἐλληνικότης τῆς Κύπρου ὄχι μόνον νὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ νὰ φαίνεται ὡς τοιαύτη. Φεύγοντες οἱ Ἀγγλοὶ ἐκ Κύπρου δὲν ἀφῆκαν εἰμὴ ὀλίγους δρόμους, ἕνα ἀτελῆ λιμένα καὶ μίαν κατεστραμμένην οἰκονομίαν τῆς νήσου. Οὐδὲν πνευματικὸν στοιχεῖον ἢ στοιχεῖον πολιτισμοῦ τῆς ἰδίας αὐτῶν δημιουργίας κατέλιπον ἐν αὐτῇ. Ὅ,τι ὑπὸ τοιαύτην ἔποσιν ἐδημιουργήθη ὑπῆρξε προῖον τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ.

Σήμερον διανοίγεται πρὸ ἡμῶν τῶν Κυπρίων νέα περίοδος ζωῆς. Ἄν αὕτη θὰ καταστῆ, ὡς ὀφείλει νὰ καταστῆ, ἀρχὴ μιᾶς πραγματικῆς ἀναγεννήσεως καὶ πνευματικῆς ἀνθήσεως τῆς νήσου, τοῦτο θὰ ἐξαρτηθῆ ἐξ ἡμῶν τῶν ἰδίων. Διότι οὔτε κατακτητὰς οὔτε κυριάρχους δυνάμεθα ἐν προκειμένῳ νὰ μεμφθῶμεν. Τὸ βάρος πίπτει ἐπὶ τῶν ὧμων ἡμῶν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται νὰ δείξωμεν, ὅτι εἰμεθα ἀξιοὶ νὰ τὸ βαστάσωμεν.

Ἡ πνευματικὴ δημιουργία τῶν ἀρχαίων Κυπρίων.

Γενικῶς ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρος τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς Ἱστορίας ἐξαίρομεν τὸν στενότερον φυλετικόν, θρησκευτικόν, γλωσσικόν καὶ τὸν ἐν γένει πολιτιστικὸν σύνδεσμον, ὅστις ὑπῆρχε μεταξὺ Κύπρου καὶ Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ καταλήγομεν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα ὅτι ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν ἐξελίξεων καὶ συνθηκῶν ἡ Κύπρος ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀπετέλεσε μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ὡς ἕτερα τμήματα αὐτῆς.

Ἰδιαιτέρως τονίζομεν τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν, ὡς πιστοποιοῦντα τὸν σύνδεσμον τοῦτον εἰς οὐχὶ μικρότερον βαθμὸν ἢ τὰ φυλετικά, τὰ θρησκευτικά καὶ τὰ γλωσσικά στοιχεῖα. Ἄλλ' ὄντως πλὴν τῶν τελευταίων, ἅτινα εἶναι ἀναμφισβήτητα, τὰ ἄλλα προκαλοῦσι πολλάκις συζητήσεις ὡς ἐκ τῶν ποικίλων ἐπιδράσεων καὶ ἐτέρων παραγόντων ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας Κύπρου. Ἰδιαιτέρως ἡ τέχνη δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἔχει γνησίως ἑλληνικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ παρουσιάζει καὶ τὸ γνήσιον κυπριακὸν παραλλήλως πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἐπιδράσεις.

Ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ δὲν τονίζεται πολλάκις εἰς τὸν ἐμπρέποντα βαθμὸν, εἶναι, πῶς ἴσταιται ἡ Κύπρος ἔναντι τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τίνα συμπεράσματα ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆσεως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν. Διότι ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἶναι στοιχεῖον προερχόμενον ἐκ τοῦ πνεύματος ἑνὸς λαοῦ· συνεπῶς ἡ ἔξωθεν ἐπίδρασις δύνανται νὰ εἶναι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μικροτέρα. Ἄν εἰς λαὸς παρουσιάξῃ ἀπόλυτον συνταύτισιν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δημιουργίαν πρὸς τὴν δημιουργίαν ἐτέρου λαοῦ, δέον κατὰ λογικὴν συνέπειαν νὰ δεχθῶμεν τὴν συνταύτισιν τῶν δύο τούτων λαῶν.

Παρ' ὅλον δὲ ὅτι εἰς Κύπρον δὲν διεσώθησαν ἐκ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τῶν ἀρχαίων Κυπρίων, εἰ μὴ ἀποσπάσματα τίνα, συντρίμματα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐν τούτοις ἐκ τῶν σωθέντων κρίνοντες δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ὅτι τόσο εἰς μορφήν ὅσον καὶ εἰς περιεχόμενον ἡ πνευματικὴ δημιουργία τῶν ἀρχαίων Κυπρίων ἀκολουθεῖ ἐν πᾶσι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν δημιουργίαν.

Ὡς γνωστὸν, παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τὸ ἀρχαιότερον δημιούργημα τοῦ ἐντέχνου γραπτοῦ λόγου εἶναι ἡ ποίησις καὶ ταύτης τὸ ἔπος. Τὸ δημιούργημα τοῦτο εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ὕμνων τὸς ἥρωας καὶ τὸν ἄγωνα ὡς ἰδεῶδες. Ἡ μεγάλη ποίησις τοῦ Ὀμήρου ἐκπροσωπεῖ κυρίως τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ὡς καὶ τὰ δημιούργημα τοῦ λεγομένου ἐπικοῦ κύκλου. Εἰς ταῦτα συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ Κυπρια ἔπη, ἅτινα κατὰ πάσας τὰς δυνατάς ἐνδείξεις ἐποικήθησαν ὑπὸ Κυπρίου ποιητοῦ, τοῦ Στασίνου πιθανώτατα, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἀναμφισβητήτως κυπριακόν. Ἡ ἀξία τῆς ποιήσεως τοῦ Στασίνου εἶναι πολὺ μεγάλη. Τὰ σωθέντα ὀλίγα ἀποσπάσματα ἀποπνέουν ὁμηρικὸν ἄρωμα. Ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικὸν πνεῦμα διέπει τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα. Ἐρμηνεῖα τῶν τοῦ κόσμου καὶ ἠθικῆς ἀξίας τῆς ζωῆς ἀποτυπώνονται ἤδη εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα. Εἶναι σημαντικὸν π.χ. ὅτι ἡ βραδύτερον, παρὰ Θεόγνιδι καὶ Σόλωνι ἰδίως, παρουσιαζομένη σύνθεσις μεταξὺ αἰδοῦς καὶ δέους, δύο σπουδαίων ἠθικῶν ἐννοιῶν, παρουσιάζεται ἤδη εἰς τὰ Κυπρια ἔπη. Εἰς τὴν ἐπικὴν ταύτην ποίησιν τῶν Κυπρίων δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν τοὺς τρεῖς ὁμηρικὸς ὕμνους εἰς Ἀφροδίτην, οἵτινες, ἐνῶ ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὸν Ὀμηρον, δὲν δύνανται νὰ εἶναι δημιούργημα ἐκείνου. Ὑπάρχουν πλείοι ἐνδείξεις ὅτι οἱ ὕμνοι οὗτοι οὐχὶ μόνον ἠδοντο πρὸς τιμὴν τῆς Θεᾶς Ἀφροδίτης εἰς τὰς

μεγάλας ἑορτὰς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐδημιουργήθησαν ἐν Κύπρῳ. Εἶναι δύσκολον εἰς μίαν ραδιοφωνικὴν ὁμιλίαν νὰ ἀναπτύξῃ τις τοὺς ἐπιστημονικοὺς λόγους καὶ συλλογισμοὺς, οἱ ὅποιοι ὀδηγοῦσιν εἰς μίαν τοιαύτην κρίσιν. Παραλλήλως πρὸς τοὺς ὁμηρικὸς ὕμνους εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὰ ποιήματα Κυπρίων χρησιμῶν, οἵτινες ἀνήκουν εἰς τὸν 6 ἢ τὸν 5 αἰ. π.Χ. Οἱ χρησιμοὶ τούτων ἐπεζήτουν νὰ συνδέσουν τὴν Κύπρον μετὰ τοῦ κυριωτέρου ἐκπροσώπου τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, τοῦ Ὀμήρου, τὸν ὁποῖον ἐμάντευον ὅτι θὰ ἐγεννᾶτο ἐν Κύπρῳ.

Ἡ ἐπικὴ ποίησις, ὡς γνωστὸν, παρακμάζει ἀπὸ τοῦ 6 αἰ. π.Χ. καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς κυριαρχεῖ ἡ λυρική ποίησις. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀναφαίνεται κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ὅτε τὰ γράμματα ἐκαλλιεργήθησαν κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τῶν ὁποίων τὴν ἀνάπτυξιν ἐβοήθησαν αἱ βιβλιοθηκαὶ καὶ τὸ Μουσεῖον. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ ἐπικὴ ποίησις ἀναθάλλει καὶ ἐν Κύπρῳ. Ὁ ποιητὴς Κλέων ὁ Κουριεὺς συγγραφεὺς τῶν Ἀργοναυτικῶν, ἔργου ἀναφερομένου εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, γίνεται ὁ πρόδρομος καὶ ἡ κυρία πηγὴ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ ἐπιλεγόμενου Ροδίου, τοῦ γνωστοῦ ὡς συγγραφέως τῶν Ἀργοναυτικῶν. Ἄλλ' ὅτι τὴν ἐπικὴν ποίησιν ἤρχισε νὰ διαδέχεται κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ βουκολική, ἥτις ὑπῆρξε γνησιώτερον ποιητικὸν δημιούργημα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων παρὰ τὸ ἔπος, ἀπλῶς μιμούμενη παλαιότερα πρότυπα, ἡ Κύπρος δίδει στοιχεῖα εἰς τὸν μεγαλύτερον τῶν βουκολικῶν ποιητῶν τὸν Θεόκριτον. Εἶναι, ταῦτα ποιήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν υἱὸν τῆς Ἀφροδίτης Ἀδωνιν, τὸν μετ' αὐτῆς τιμώμενον ἐν Πάφῳ καὶ τὰ ὁποῖα ὁ Θεόκριτος ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ γνωστὸν εἰδύλλιον αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἀδωνιάζουσαι».

Καὶ τὸ δεύτερον εἶδος τῆς ποιήσεως, ἡ λυρική, λαμβάνει ἀνάπτυξιν ἐν Κύπρῳ. Ἦδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Πάφου Κινύρου, ὅστις εἶναι γνωστὸς δι' ἕνα περίφημον θῶρακα δωρηθέντα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς τρωϊκῆς ἐκστρατείας, τὸν Ἀγαμέμνονα, ἡ λυρική ποίησις καλλιεργεῖται, καὶ δὴ, ὡς μνημονεύεται παρὰ Πινδάρῳ, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὡς καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Λυρικοὶ ὕμνοι εἰς τὴν θεᾶν Ἀφροδίτην εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὑπῆρχον καὶ ὁ τραγικὸς Εὐριπίδης ὕμνεῖ τὴν Πάφον, διότι παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ αὐτῆς Βωκάρου αἱ Μοῦσαι ἐκ Πιερίας εἶχον μετοικήσει. Παραλλήλως τὸ ἐπίγραμμα εἶχεν ἀναπτυχθῆ, σημαντικὰ δὲ ἐπιγράμματα, ἄλλα μὲν εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον, ἀλλὰ δὲ εἰς τὴν πανελληνίον γλῶσσαν τῶν ἐπιγραμμάτων προερχόμενα ἐκ διαφόρων χρόνων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ ἐντεῦθεν, μᾶς ἔχουν διασωθῆ.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ δράματος δὲν ἠκολούθησεν ἐν Κύπρῳ τὴν ἐν Ἑλλάδι. Οἱ λόγοι πρὸς τοῦτο εἶναι ἱστορικοί. Καθ' οὗς χρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ τὰς Ἀθήνας, ἀνεπτύσσετο τὸ σπουδαιότερον καὶ τελειότερον εἶδος τῆς ποιήσεως, τὸ δράμα, ἡ Κύπρος ἔκυπτεν ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ περικοῦ ζυγοῦ. Καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἄνευ ἐλευθερίας πνευματικῆς ἀκμῆ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σημειωθῆ. Ὅτε δὲ ἡ Κύπρος ἀπηλλάγη τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ διὰ τοῦ Εὐαγόρου, τὸ δράμα ἐν Ἑλλάδι ὠδηγεῖτο πρὸς τὸ τέρας τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Τοιοῦτοτρόπως δὲν εἶρε τοῦτο ἀνάπτυξιν ἐν Κύπρῳ. Μόνον τὸ εἶδος τῆς κωμωδίας, ἥτις ἐσυνεχίζετο, ἦτο δυνατόν ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας νὰ ἀναπτυχθῆ ἐν Κύπρῳ, ὡς καὶ συνέβη. Ὅτε δὲ κατὰ τὸν 3 αἰ. π.Χ. ἐπὶ τῶν χρόνων Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου ἀναπτύσσεται ἡ ἰλαροτραγωδία, ἀποτελουμένη ἐξ ἀναμείξεως τοῦ φαιδροῦ μετὰ τοῦ δραματικοῦ, ἡ Κύπρος προσφέρει ἕνα ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ποιητῶν τῶν χρόνων τούτων, τὸν Σώπατρον τὸν Πάφιον. Δείγμα τῆς ἀναπτύξεως τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἔκτοτε εἶναι τὰ σωθέντα ἐν Κύπρῳ θέατρα, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις ὑπάρχουν ὅτι τὸ θέατρον πρέπει ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν νὰ ὕφιστατο κατὰ τοὺς χρόνους Εὐαγόρου τοῦ Α', ἥτοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5 αἰ. π.Χ.

“Οχι δὲ μόνον ἡ ποίησις, ἀλλὰ καὶ ὁ πεζὸς λόγος εὐρίσκουν ἀνάπτυξιν ἐν Κύπρῳ. Τῶν τριῶν εἰδῶν αὐτοῦ, τῆς Ἱστορίας, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ρητορείας, τὰ δύο πρῶτα ἀντιπροσωπεύονται ἰκανῶς. Τὸ τρίτον δὲν εἶχε πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἀνάπτυξιν μὴ ὑπαρχόντων ἐν Κύπρῳ πολιτικῶν ἰδίᾳ ὄρων ζωῆς, οἵτινες ἀποτελοῦν τὴν βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ εἴδους τούτου. Ἡ Ἱστορία ἀναπτύσσεται ἰδίᾳ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινούς χρόνους. Ἡ Κύπρος, ὡς γνωστόν, ἔδωσε μεγάλην στρατιωτικὴν βοήθειαν εἰς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐκστρατείαν. Ἀλλ’ ἔδωσε καὶ τοὺς ὑμνητὰς τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ. Κύπριοι ἱστορικοὶ συνέγραψαν ταύτην, εἰς δ’ ἐκ τούτων ὁ Ἀριστοῦς, ὑπῆρξεν ἡ πηγή, ἐξ ἧς ἦντλησεν ὁ Πτολεμαῖος, ὁ κατόπιν βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου τοῦ Ἀρριανοῦ «Ἀλεξάνδρου Ἀνάθασις» ἀρκετοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Πλὴν τῆς Ἱστορίας ἡ Πλατωνικὴ ἰδίᾳ φιλοσοφία ἐκπροσωπεῖται διὰ τοῦ Εὐδήμου, φίλου τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ μαθητοῦ τοῦ Πλάτωνος, ἀνδρὸς ἀπολαύοντος μεγάλης ἐκτιμῆσεως ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἔτι δὲ περισσότερο διὰ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας, τοῦ ὁποῦοι πολλὸν γνωστός μαθητὴς ἦτο ὁ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσείος ὁ Κιτιεύς, ὁπαδὸς δὲ ὁ Δημῶναξ ὁ πολὺ γνωστός διὰ τὴν περίφημον ρῆσιν αὐτοῦ «εὐδαίμων εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις οὔτε ἐλπίζει οὔτε καὶ φοβεῖται τι». Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ζήνωνος ὀνομασθεῖσα οὕτω ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις στοᾶς, ἔνθα ἐδίδασκεν, ὑπῆρξε συνέχεια τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας καὶ κράμα ἀνατολικῆς σκέψεως καὶ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐξετείνετο δὲ εἰς πᾶν τὸ ἐπιστήθιον. Μνημονεύεται ἡ περίφημος ρῆσις αὐτοῦ «ὀμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν» ὡς ἰσοδύναμος πρὸς τὸ κατ’ ἀρετὴν ζῆν. Ἰδιαιτέρως ἀξίζει νὰ μνημονευθῇ τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὰ φυσικά, τὰ λογικά καὶ τὰ ἠθικά προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἡ φιλοσοφία τοῦ Ζήνωνος ἐξήταζε, τὰ πολιτικὰ προβλήματα εὑρον παρὰ τῷ Ζήνωνι τὸν ἄξιον μελετητὴν. Ἡ «πολιτεία τῶν σπουδαίων», ὡς δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος κηρυσσομένην ἰδεώδη πολιτείαν, εἶναι συνέχεια τῶν ἰδανικῶν πολιτειῶν, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ αἵτινες τελειοῦνται εἰς τὴν περίφημον Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἄξιον νὰ σημειωθῇ διὰ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ζήνωνος, ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην διανοήσιν καὶ τὴν ζωὴν ὑπῆρξεν οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ καταπληκτικῇ. Ἡ Κύπρος διὰ τοῦ Ζήνωνος Κιτιέως ἔδωκεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μίαν γιγαντιαίαν μορφήν. Ἄν δὲ αἱ ἱστορικαὶ ἐξελίξεις εἶναι ἐν πολλοῖς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ καθοδηγήσεως τῶν λαῶν, — δείγματα πλεῖστα τῆς ἀρχῆς ταύτης ὑπάρχουν ἰδίᾳ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον —, τότε δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἡ ἱστορικὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἐξειλίχθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος Κιτιέως ἰδρυθείσης στωϊκῆς φιλοσοφίας.

Οὐχὶ μόνον δὲ εἰς τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἔχουν νὰ δείξουν οἱ Κύπριοι ἀξιόεις ἐκπροσώπους, πρὸ παντὸς εἰς τὴν Ἱατρικὴν. Εἰς ταύτην ἠύδοκίμησαν τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 5 αἰ. π.Χ. Περίφημος ἱατρὸς ἦτο ὁ Ὀνήσιος, ὅστις διεκρίθη εἰς τὴν περιποίησιν τῶν τραυματιῶν κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μήδων καὶ τῶν Κιτιέων πολιορκίαν τοῦ Ἰδαλίου καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιέρωθη τὸ περίφημον ἐπὶ ὄρειχαλκίνης πλακῶς τιμητικὸν ψήφισμα τῆς πόλεως τὸ ἀποκείμενον νῦν ἐν Λούβρῳ τῶν Παρισίων. Ἄλλος ἱατρὸς Κύπριος, ὁ Σιέννεσις, μνημονεύεται εἰς ἔργον τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ δὲ ὀφθαλμίατρος Διαγόρας ἦτο ἐξαισία φυσιογνωμία τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὅπως καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεύς συγγραφεὺς ἱατρικῶν ἔργων. Ἡ πνευματικὴ δημιουργία τῶν ἀρχαίων Κυπρίων εἰς πεζὸν λόγον εἶναι μικροτέρα τῆς εἰς ποιητικόν. Τοῦτο εἶναι πολὺ φυσικόν, διότι, ὡς γνωστόν, ἡ ποίησις προηγεῖται τοῦ πεζοῦ λόγου, δὲν ὑπῆρχε δὲ ὁ ἐπαρκὴς χρόνος πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου ἐν Κύπρῳ ὡς ἐκ τῶν ἱστορικῶν αὐτῆς περιπετειῶν. Διὰ

τοῦτο οὗτος ἐμφανίζεται κυρίως καλλιεργούμενος ὑπὸ Κυπρίων ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ διὰ τὸ ζῶντων ἐκτὸς τῆς Κύπρου.

Τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τῶν ἀρχαίων Κυπρίων εἶναι ὅτι αὐτὴ ἐντάσσεται καὶ παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ συνέγγους τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν πάντων τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι τοῦτο τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα τῆς ζωῆς τῆς ἀρχαίας Κύπρου, παρ’ ὅλον ὅτι αὐτὴ ἔζη ὑπὸ διαφόρους πολιτικὰς συνθήκας καὶ διὰ οὐχὶ ἐλεύθερον βίον. Εἶναι ἐκπληκτικόν τὸ παράδειγμα ζωτικότητος καὶ ἀντοχῆς ἐνὸς λαοῦ, ὅστις ὑπὸ τὰς πλέον ἀντιξέους πολιτικὰς συνθήκας καὶ περιπετείας ζωῆς διετήρησεν ὄχι μόνον ἀλώθητον τὴν φυλετικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπεσπάσθη πνευματικῶς ἀπὸ τὸν κορμόν, εἰς τὸν ὁποῖον φύσει ἀνήκε. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τούτου, ἥτις ἀρκαδικὴ τὸ πρῶτον, παρουσιάζεται ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς συνεχῆς ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ ἐντεῦθεν καὶ μέχρι σήμερον ὡς νεοελληνικὴ διάλεκτος, ἐνῶ ἡ γλῶσσα τῶν πνευματικῶν αὐτῶν δημιουργημάτων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀκολουθεῖ τὴν ἐν ἐκάστῳ εἶδει χρησιμοποιουμένην ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων διάλεκτον.

Διὰ τοῦτο, ἂν τὰ δύο ταῦτα μόνον στοιχεῖα διατηρήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ Κύπρος ἀλώθητα καὶ τώρα, δηλαδὴ τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν κατὰ τὰς ἑλληνικὰς κατευθύνσεις καὶ πρότυπα καὶ τὴν γλῶσσαν, θὰ δύναται νὰ προσθλήπῃ μετ’ ἀγαθῶν κατευθύνσεων πρὸς τὸ ἔθνικόν αὐτῆς μέλλον. Καὶ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, ὅπως ἐπέτυχεν αὐτὴ ὑπὸ δυσμενεστάτας συνθήκας ζωῆς, νὰ διατηρήσῃ δηλ. τὸν ἔθνησμόν δι’ αὐτῶν, πολὺ περισσότερο δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ ὑπὸ εὐμενεῖς πῶς, ὡς αἱ σημεριναί, συνθήκας.

Κύπρος και Ἑλλάς κατά τούς 5 και 4 αἰ. π.Χ.

Α'

Ἄφ' ὅτου ἡ Κύπρος περιήλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν διαφόρων κυριάρχων ἐξ Ἀνατολῆς, ἢ μετὰ τῆς Ἑλλάδος σχέσις αὐτῆς παρέμεινε πολὺ περιορισμένη. Οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τῶν μέσων τῆς β' χιλ. π.Χ. ἐγκατασταθέντες Ἀχαιοὶ ἀπετέλεσαν μὲν τὴν ἰσχυροτάτην ἀπὸ πάσης ἀπόψεως φυλὴν ἐν Κύπρῳ καὶ κατίσχυσαν τόσοσιν τῶν παλαιότερων κατοίκων ὅσων καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς ἐλθόντων εἰς τὴν νήσον Φοινίκων, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις διὰ τοὺς τοιοῦτους πολιτικούς λόγους σχέσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἰδίου πολιτισμοῦ μὴ συμφώνου πρὸς τὸν ἐν Ἑλλάδι ἐξελισσόμενον. Μόνον ἄφ' ὅτου Κύπρος καὶ Ἰωνία περιήλθον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν μετὰ τὸ 540 π.Χ. ἡ πρώτη, ὀλίγον ἐνωρίτερον ἢ δευτέρα, ὁ ἐν Ἰωνίᾳ ἀναπτυχθεὶς καὶ συνεχιζόμενος καὶ ὑπὸ τοὺς Πέρσας πολιτισμὸς ἐπέδρασεν εἰς τὴν πολιτιστικὴν ζωὴν τῆς Κύπρου, ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης ἐν αὐτῇ, ἣτις ἔδωκε σπουδαῖα δημιουργήματα.

Εἶναι γνωστὸν ὅμως ὅτι δὲν παρήλθον πολλὰ ἔτη καὶ οἱ Ἴωνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἀποτινάξεως τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ, ὅσον καὶ ἂν οὗτος δὲν ἦτο τόσοσιν καταπιεστικός, ὥστε ἐπέτρεπε τὴν ἀνάπτυξιν ἰδίου ἐν τῇ χώρᾳ πολιτισμοῦ. Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης προσπάθειας τῶν Ἰώνων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐπαναστάσις αὐτῶν γενομένη περὶ τοὺς χρόνους τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς 6 πρὸς τὴν 5 ἐκ. π.Χ. Οἱ Κύπριοι ἐζήσαν τότε στιγμὰς συγκινήσεως. Ὁ ἄνεμος τῆς ἐλευθερίας ἐπνευσε πρὸς αὐτοὺς καὶ δὲν ἀφήκε τούτους ὑπνώτοντας. Βεβαίως αἱ ὑποχρεώσεις τῶν Κυπρίων βασιλέων πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἦσαν πολὺ δεσμευτικαὶ δι' αὐτοὺς καὶ δὲν ἐπέτρεπον κινήσιν σύμφωνον πρὸς τὰ αἰσθήματα τοῦ πληθυσμοῦ. Γνωρίζομεν ὅτι ἕνα αἰῶνα περίπου προηγουμένως ὁ βασιλεὺς τῶν Σόλων Φιλόκυπρος εἶχε φιλοξενήσει τὸν μέγαν Ἀθηναῖον νομοθέτην Σόλωνα, ὅστις κατὰ τὴν εἰς Ἀνατολὴν περιοδείαν αὐτοῦ εἶχε συμπεριλάθει καὶ τὴν Κύπρον.

Ἡ τοιαύτη ἐπίσκεψις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εἶχεν ἀφήσει ζωηρὰ τὰ ἴχνη τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν κατόπιν βασιλέων τῆς νήσου, τόσοσιν μάλιστα, ὥστε καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ὑφιστάμενον ἤδη τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 7 αἰ. π.Χ. συνεδέθη κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου σοφοῦ. Ὁ τοιοῦτος σύνδεσμος μετὰ ἐλληνικῶν προσωπικοτήτων συνεχίζεται καὶ βραδύτερον, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Εὐέλθοντος τῆς Σαλαμίνας συνδεθέντος πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Κυρήνης καὶ παρασχόντος βοήθειαν εἰς τὴν ἐκπτωτον βασιλίαν Φερετίμην. Οἱ τοιοῦτοι δεσμοὶ ἐκαλλιέργουν οὕτω παράδοσιν διὰ τὴν νήσον παρὰ τὰς πολιτικὰς αὐτῆς δυσχερείας, ὥστε τὸ κίνημα τῶν Ἰώνων ἦτο εὐκολον νὰ καρποφορήσῃ καὶ ἐν Κύπρῳ.

Ἐξέγερσις τῶν Κυπρίων βασιλέων ἄμεσος δὲν ἦτο δυνατή. Ἐν τούτοις αὕτη δὲν ἐθράδυνε νὰ ἐκδηλωθῇ, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνας Γόργος, ἕγγονος τοῦ Εὐέλθοντος, παρεκινήθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ὀνήσιλου νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Περσῶν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἀποστατηράντων ἤδη Ἰώνων. Συμφώνως πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν εἰς τὰς Κυπριακὰς πόλεις πολιτεία-

κὸν σύστημα, παρ' ὅλον ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος ἄρχων πολιτικός, στρατιωτικός, δικαστικός, καὶ θρησκευτικός, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως εἶχον ἰδιαιτέραν θέσιν καλούμενοι οἱ μὲν ἄρρενες «ἀνακτες», αἱ δὲ θήλειαι «ἀνασσαί», ὅπερ δεικνύει ὅτι ἐν τινι μέτρῳ καθίστανται οὗτοι οἱ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως. Τοιαύτην θέσιν κατέχων ὁ Ὀνήσιλος ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ γνωστὰ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαλαμίνας καὶ ἀδελφὸν τοῦ Γόργου τὰ αἰσθήματα τῶν πολιτῶν καὶ τὴν συγκινήσιν αὐτῶν ὡς ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων. Ἡ στιγμὴ τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας τῆς Κύπρου ἦτο κατάλληλος καὶ οὐδεμία ἄλλη καλυτέρα ἦτο δυνατόν νὰ ἀναμένεται εἰς τὸ μέλλον. Θὰ ἦτο ἐπὶ πλέον τούτου αὕτη ἰσχυροτάτη ἐνίσχυσις τῶν ἀδελφῶν Ἰώνων.

Ἐν τούτοις ἡ προσπάθεια αὕτη ἔμεινε ἄνευ ἀποτελέσματος. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ ἡ ἐνεργὸς δράσις ὑπὸ τοῦ Ὀνήσιλου, ἔστω καὶ δι' ἐκπτώσεως τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γόργου ἐκ τοῦ θρόνου. Τοῦτο ἐπέτυχεν οὗτος, διότι συμπαρέστη εἰς αὐτὸν ὁ λαὸς τῆς πόλεως. Τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα εἶναι ἐκ τοῦ Ἡροδότου γνωστά. Ἀπαντες οἱ βασιλεῖς τῆς Κύπρου πλὴν τοῦ τῆς Ἀμαθοῦντος, ἔνθα διεβίου ἀκόμη οἱ παλαιοὶ Κύπριοι, τοὺς ὁποίους συνήθως κατὰ τοὺς Ἑτεόκριτας Ἑτεοκυπρίους ὀνομάζομεν, συνετάχθησαν πρὸς τὸν Ὀνήσιλον καὶ ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Περσῶν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκθέσω λεπτομερῶς τὰ κατ' ἐλθόντων εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκθέσω λεπτομερῶς τὰ κατ' αὐτόν. Εἶναι ταῦτα γενικῶς γνωστά. Τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Ὀνήσιλου εἰς τὴν πρὸ τῆς Σαλαμίνας μάχην κατὰ ξηρὰν δὲν ἐπέτρεψεν, ὥστε οἱ Κύπριοι νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, τὴν ὁποῖαν, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἀπέκτησαν, μόνον ἐπὶ ἓν ἔτος. Οὐδ' ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τῶν Σόλων ὑπῆρξεν εὐτυχέστερα. Καὶ ἡ πόλις αὕτη ἔπεσε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Ὁ ἀφηρωϊσμὸς τοῦ Ὀνήσιλου ὑπὸ τῶν Κυπρίων κατ' ἐντολήν τοῦ θεοῦ καθ' Ἡρόδοτον ἀποτελεῖ σαφῶς ἐνδείξει τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐπικρατούντων ἐλληνικῶν στοιχείων.

Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ προσανατολισμὸς τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων πρὸς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἀνεκόπη. Δὲν παρήλθον πολλὰ ἔτη καὶ οἱ Κύπριοι βασιλεῖς ἠκολούθησαν τὸν Ξέρξην εἰς τὴν κατὰ τῆς μητρὸς πατρίδος Ἑλλάδος ἐκστρατεῖαν παρασχόντες εἰς αὐτὸν 150 πλοῖα. Ἡ οὐσιαστικὴ ὅμως βοήθεια πρὸς αὐτὸν ὑπῆρξε μηδαμινή, διὸ καὶ ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Ξέρξου καὶ τῆς Ἀρτεμισίας, διότι οἱ Κύπριοι βασιλεῖς ἦσαν οἱ πρῶτοι, οἵτινες ἔδωσαν τὸ σύνθημα τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Περσικοῦ στόλου ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῆς Σαλαμίνας. Οἱ συναισθηματικοὶ ὅμως λόγοι συνδέσμου τῶν Κυπρίων πρὸς τοὺς Ἑλληνας μετεβλήθησαν εἰς θετικούς καὶ πραγματικούς, ὅταν ὁ Πausanias τὸ πρῶτον, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων ἔπειτα ἀνέλαβον νὰ ἐκκαθαρίσωσι τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον ἐκ τῆς περσικῆς καὶ τῆς φοινικικῆς κυριαρχίας. Τριάκοντα σχεδὸν ἔτη ἠδυνήθη ἡ Κύπρος μετὰ τὸ 479 π.Χ., ὅτε οἱ Πέρσαι ἠττήθησαν κατὰ θάλασσαν ἐν Μυκάλῃ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Ξανθίππου, τοῦ πατρὸς τοῦ μετέπειτα μεγάλου πολιτικοῦ Περικλέους, νὰ ζήσῃ ὑπὸ ἐλεύθερον ἄερα, ἂν καὶ οὐχὶ συνεχῶς, καὶ νὰ ἐπανασυνδέσῃ ἑαυτὴν πολιτιστικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ σύνδεσμος οὗτος ἐκτείνεται τῶρα καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν. Οἱ Κύπριοι βασιλεῖς ἀνεγνώρισαν, ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἡ βασιλεία αὐτῶν εἶχε βαθείας τὰς ρίζας εἰς τὴν μυκηναϊκὴν παράδοσιν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι αὕτη σύγχρονον πολίτευμα δυνάμενον νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὸν λαὸν συμμετοχὴν εἰς τὰ κοινὰ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του. Διέκριναν ἀκόμη περισσότερον ὅτι ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων κατὰ θάλασσαν ὠφειλέτο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῇ πόλει αὐτῶν τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁποίων εἶχον οὗτοι παλαίσει ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα κατὰ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς τυραννίας.

Μία σπουδαιότης ἐπιγραφῆ ἐπὶ ὀρειχαλκίνης πλακὸς πρὸ πολλῶν δεκα-

έκστρατείαν εις Σικελίαν και την εν αυτῇ καταστροφὴν των ἐξειλίσσετο τόσον δυσμενῆς δι' αὐτάς. Τότε ὁ ἐκ Σαλαμῖνος Εὐαγόρας, νέος μόλις 25 ἐτῶν, τῷ 411 π.Χ. φυγὰς ὦν ἐν Σόλοις τῆς Κιλικίας, ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐπιστῆ ἢ στιγμή, καθ' ἣν ἡ Σαλαμίς καὶ ἡ ὅλη νῆσος Κύπρος θὰ διεδραμάτιζε τὸν ρόλον τῆς ἐντὸς μιᾶς ἐποχῆς, ἣτις ἐφαίνετο νὰ ὀδηγῆ ἐκ τοῦ κέντρου εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ δὴ πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὴν Δύσιν ὁ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἐδημιούργει ἐλληνικὸν κράτος ἰσχυρόν, ἐνῶ ἡ παλαιὰ δόξα τῶν Ἀθηνῶν ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν τῆς. Ὁ Εὐαγόρας, ἐν Κιλικίᾳ εὐρισκόμενος, συνέλαβε τὴν ἰδέαν μιᾶς ἀττικοκυπριακῆς συμμαχίας, ἣτις θὰ ὠδήγει εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπικράτησιν τῶν Ἀθηνῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀπολεσθέντος ἐλληνικοῦ γόητρου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ἡ στιγμή διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο κρίσιμος καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τοῦ νεαροῦ Εὐαγόρου, μὴ εὐρισκομένου ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν, ἠδύνατο μόνον νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τοιοῦτο μεγαλεπήθολον σχέδιον. Διὰ τοῦτο καὶ παρέσχον εἰς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι πᾶσαν δυνατὴν ὑποστήριξιν, ἵνα ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν οὗτος σχεδὸν εὐκόλως. Ὁ μέγας βασιλεὺς ὦν ἀψηχολημένος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους του καὶ ἐξασφαλίσας παρὰ τοῦ νέου βασιλέως τὴν καταβολὴν τοῦ φόρου δὲν ἀνεμίχθη οὐδ' ἀντέδρασεν εἰς τὴν σημειωθεῖσαν ἐν Σαλαμῖνι ἀνατροπῇ.

Ὁ Εὐαγόρας ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον ἐξεπλήρωσεν ἀμέσως ἀναληφθείσας οἰκονομικὰς καὶ στρατιωτικὰς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὑποχρεώσεις, ὅπερ συνετέλεσε καὶ πάλιν, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ὑπερισχύσωσιν ἐν Μ. Ἀσίᾳ τῶν Σπαρτιατῶν, εὐγνωμονοῦντες δὲ νὰ ἀνακηρύξωσι τὸν Εὐαγόραν πολίτην Ἀθηναῖον καὶ νὰ τιμῆσασιν περαιτέρω αὐτὸν διὰ προξενίας. Τιμητικὸν ψήφισμα, δυστυχῶς κατεστραμμένον κατὰ τὰ 4/5, ἐπεβεβαίωσε τὸν τοιοῦτον σκοπὸν ἀναγραφὴν ἐπὶ στήλης ἰδρυθείσης ἐν Ἀκροπόλει, ὅπου καὶ ἀνευρέθη εἰς συντρίμματα, ἀποκείμενα νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Οὐδέποτε ἄλλοτε εἰς τὸ παρελθὸν εἶχε συναφθῆ τοιαύτη μετὰ τῆς Κύπρου συμμαχία, οὐδ' εἶχεν ἐπισφραγισθῆ διὰ τοιούτων τιμητικῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ παθητικὴ στάσις ἢ προηγουμένως ἐκδηλουμένη ὑπὸ τῶν Κυπρίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας γίνεται τῶρα ἐνεργὸς καὶ ἀρχίζει νέα περίοδος συνεργασίας, ἢ ὁποία ἐπέτρεψε νὰ ἀφυπνισθῆ ὅ,τι ἐλληνικὸν προηγουμένως ἐκοιμάτο ἐν τῇ νήσῳ λόγῳ τῶν μέχρι τότε πολεμικῶν αὐτῆς περιπετειῶν καὶ ἀποτυχίων.

Ἡ τοιαύτη συνεργασία ἦτο τόσο στενὴ, ὥστε Ἀθηναῖοι στρατηγοί, ὡς ὁ Κόνων, νὰ διατηροῦν πρὸς τὸν Εὐαγόραν φιλίαν. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς τῷ 405 π.Χ. οὗτος μετὰ τῶν σωθέντων 8 πλοίων ἔπλευσε πρὸς τὸν Εὐαγόραν, παρὰ τῷ ὁποίῳ εὗρε καταφύγιον. Ἄλλ' ἢ ἀγαθὴ τύχη δὲν ἦτο μόνον ἡ σωτηρία ἐνὸς στρατηγοῦ καὶ μερικῶν πλοίων. Αὕτη συνίστατο εἰς τὸ ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἄνδρες ἐμελέτησαν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ἀθηνῶν τῷ 404 π.Χ. καὶ τὴν διάλυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας τὴν ἐκ νέου ἀνοδὸν αὐτῶν εἰς θαλασσοκράτειραν δύναμιν ἀνακτῶσαν τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον τῶν χρόνων τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Περικλέους. Τὸ μεγαλεπήθολον σχέδιον ἀμφοτέρων συνίστατο εἰς τὴν χρησιμοποίησιν πρὸς τοῦτο τοῦ μεγάλου βασιλέως πεισθέντος ὅτι τοῦτο ἐπέβαλλε τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον. Καρπὸς ὄριμος τῆς τοιαύτης συνεργασίας καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ καὶ γνωστοῦ συγγραφέως Κτησίου παρασχεθείσης μεσολαθήσεως παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ ὑπῆρξεν ἡ νίκη παρὰ τὴν Κνίδον τῷ 394 π.Χ., ἣτις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν ἰσχὴν τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπέτρεψε δ' ἐκ νέου τὴν ἀνάκτισιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο καὶ νῆαι πολὺ μεγάλαι τιμαὶ ἀπενεμήθησαν εἰς ἀμφοτέρους, διὰ τῆς ἐν τῷ σταδίῳ κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Διονύσου στέψεως τοῦ Εὐαγόρου χρυσοῦ στεφάνῳ, τῆς ἀνανεώσεως τῆς προξενίας καὶ τῆς ἰδρύσεως

ἀνδριάντος αὐτοῦ παρὰ τὸ ἱερόν τοῦ Διὸς Σωτήρος μετὰ τοῦ Κόνωνος, ζώωντων εἰσέτι τῶν τιμωμένων, ὡς δὲν εἶχεν ἐφαρμοσθῆ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος.

Τὰ σχέδια τοῦ Εὐαγόρου δὲν περιορίσθησαν μόνον εἰς τοῦτο. Δὲν ἰκανοποιήθη, διότι ἐπανεφερε τὴν ναυτικὴν ἰσχὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἣτις θὰ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐκ νέου ἀνθισιν καὶ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν πολιτισμοῦ. Συνέλαβεν οὗτος μεγαλύτερα ἀκόμη σχέδια. Ταῦτα ἦσαν ἡ δημιουργία τῆ βοήθειαι τῶν Ἀθηναίων ἐνὸς ἐνιαίου καὶ ἰσχυροῦ Κυπριακοῦ κράτους ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας Ἀντισθένου κηρυχθείσης ἀρχῆς διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ συστήματος τῶν πόλεων-κρατῶν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἕως τότε ἐν Ἑλλάδι καὶ Κύπρῳ. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Εὐαγόρου προσέκρουσεν, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τὴν ἀντίθεσιν πολλῶν κυπριακῶν πόλεων, ἣτις καὶ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ πολέμου πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, τοῦ ὁποίου τὴν βοήθειαν εἶχον ζητήσαι αἱ προσβληθείσαι ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου Κυπριακαὶ πόλεις, Σόλοι, Κίτιον καὶ Ἀμαθοῦς. Οὕτω ἐκρήγνυται τῷ 390 π.Χ. ὁ Κυπριακὸς λεγόμενος πόλεμος, ὅστις ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ δεκαετίαν. Ἡ ζητηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου παρὰ τῶν Ἀθηναίων βοήθεια παρεσχέθη μὲν, ἀλλ' εἰς μικρὸν βαθμόν. Ἡ εὐεργετηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σαλαμίνιου βασιλέως πόλις δὲν ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ τὸ μέγεθος τῶν νέων σχεδίων τοῦ Εὐαγόρου ὡς στερουμένη ὑψηλοπνῶν πολιτικῶν. Ἐθεώρησεν ἴσως ἀντιθέτως ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Εὐαγόρου ἦτο τυχοδιωκτικὴ ἢ τοῦλάχιστον ἀναξία μεγάλης προσοχῆς περιπέτεια, ἀν καὶ ὁ περίφημος στρατηγὸς Χαθρίας εἶχεν ἀποσταλῆ ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ μικρᾶς δυνάμεως, πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ.

Ὅτε μετ' ὀλίγα ἔτη τῷ 386 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχρέωθησαν νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν λεγομένην Ἀντιαλκιδεῖον εἰρήνην ἢ μᾶλλον διαταγὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ Εὐαγόρας ἐγκατελείφθη παντελῶς καὶ ἐσυνέχισε μόνος τὸν ἀγῶνα. Νέοι σύμμαχοι δι' αὐτὸν ἀνευρέθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ δόξαι μεγάλαι ἔσπευσαν τὴν κεφαλὴν του. Ἐκίνει διὰ τῶν πολεμικῶν του ἐπιχειρήσεων τὰς χώρας τῆς βορείου, τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς νοτίου περιοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἤρχισε τότε πρῶτον νὰ ἀντιλαμβᾶνται ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ μικρᾶς ὑποθέσεως. Ἀλλὰ παρὰ τὴν κατάληψιν ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου τῆς ἰσχυροτάτης πόλεως τῆς Φοινίκης Τύρου ὁ πόλεμος δὲν ἐλάμβανεν εὐνοϊκὴν τροπὴν δι' αὐτόν. Ἀντιθέτως μία ναυμαχία ἔξωθι τοῦ Κιτίου τῷ 381 π.Χ. εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἠττημένους ὁ Εὐαγόρας νὰ κλεισθῆ εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ νὰ ἀποδυθῆ εἰς ἀγῶνα φθορᾶς τοῦ ἐπιτιθεμένου πρὸς κατάληψιν αὐτῆς ἀντιπάλου. Παρὰ τὴν ζητηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν, τὴν παρασχεθεῖσαν δυστυχῶς εἰς ἐλάχιστον βαθμόν διὰ τὰς ἐσωτερικὰς περιπετείας τῆς χώρας ἐκείνων, ἡ ἀντίστασις τοῦ Εὐαγόρου ἐκάμφθη καὶ ὑπεχρέωθη εἰς σύναψιν συνθήκης εἰρήνης τῷ 380 π.Χ., δι' ἣς ἐγκατέλειπε τὰ σχέδια περὶ ἡγεμονίας τῆς Σαλαμίνος καὶ συμμαχίας τῶν πόλεων τῆς νήσου ὑπ' αὐτὴν, ἀλλ' ἐν τούτοις διετήρει τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του δὲ ταύτην συνῆψε τὴν μετὰ τῶν Περσῶν εἰρήνην, ἣτοι ὡς βασιλεὺς πρὸς βασιλέα καὶ οὐχὶ ὡς δοῦλος πρὸς κύριον, ὡς ἦτο ἡ ἀρχικὴ ἀπαίτησις παρ' αὐτοῦ.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Εὐαγόρου εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἀπὸ τοῦ 411 π.Χ. καὶ ἐφεξῆς ἔχει μεγίστην σημασίαν, ὅχι μόνον διὰ τὰ κυπριακά, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ καθόλου ἐλληνικά γράμματα. Διότι διείδεν οὗτος ὅτι ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς, καὶ ὡς τοιοῦτος ἠγνοεῖτο ὑπ' αὐτοῦ ὁ ἀθηναϊκός, ἦτο ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἔδει νὰ ἀποκτήσῃ παγκόσμιον χαρακτῆρα διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐτίθετο ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου ἀντιμέτωπον τοῦ βαρβαρικοῦ, ἢ ἀποβολῆ τοῦ ὁποίου ἦτο ἀναγκαία πρῶτον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος Κύπρου, διότι, ὡς εἶπομεν, ἡ νῆσος διὰ τῶν Φοινίκων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος εἶχεν ἐκ-

βαρβαρωθή κατά τὸν ἀθηναῖον ρήτορα Ἴσοκράτην. Ἡ διάδοσις οὕτω τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Κύπρῳ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον αὐτοῦ μέλημα πρὸς τοῦτο. Ὅχι διότι ἐλληνικὰ στοιχεῖα δὲν ὑπῆρχον προηγουμένως εἰς τὸν ἐν Κύπρῳ πολιτισμὸν — αὐτὰ εἴπομεν εἰς ἑτέραν ὁμιλίαν ἐμφανίζονται καὶ κυριαρχοῦσι διὰ τῶν Μυκηναίων —, ἀλλὰ, διότι ἡ Κύπρος διὰ τὰς ἱστορικὰς αὐτῆς περιπετείας δὲν ἠδυνήθη ὡς ἀπομονωθεῖσα ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 448 π.Χ. καὶ ἐντεῦθεν νὰ παρακολουθήσῃ τὴν μεγίστην ἐν αὐτῇ ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀυλὴν τοῦ Ἐυαγόρου λογίους καὶ καλλιτέχνας ἐξ Ἑλλάδος, οἵτινες ἀνέλαβον τὸ ἀναμορφωτικὸν ἔργον πρὸς τοιαύτην κατεύθυνσιν.

Ἄλλὰ, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς ἀμεσώτεραν ἐπαφὴν ἡ Κύπρος πρὸς τὸν ἐλληνικὸν πνευματικὸν κόσμον ἐχρειάζετο πρῶτον νὰ γνωρίσῃ αὐτὴ τὸ ἐλληνικὸν ἀλφάβητον. Διὰ λόγους ἱστορικοῦς ἐπεκράτει ἐν Κύπρῳ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἀρχικῶς ἐν χρήσει ὑπάρχον Κυπριακὸν συλλαβικὸν ἀλφάβητον χρησιμοποιοῦμενον καὶ διὰ τὴν Κυπριακὴν ἐλληνικὴν διάλεκτον καὶ δὲν ἀπεβλήθη ἐνωρίτερον ὡς ἐκ τῆς ἀνάκαθεν ὑπαρχούσης συντηρητικότητος τῶν Κυπρίων. Τὸ βῆμα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἦτο σημαντικώτατον. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Εὐαγόρας προπαγανδίζει τοῦτο διὰ τῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ τυπώσεως τῶν ἀρχικῶν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ΕΥ. Ἡ γνώσις ὑπὸ τῶν Κυπρίων τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου διήνοιγε τὸν δρόμον κατακτήσεως ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐλληνικῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν δημιουργίας νέων τοιοῦτων κατὰ μίμησιν ἐκείνων. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλληνικῆς κινήσεως τίθεται οὕτω προδήλως ἐν Κύπρῳ. Ἐν τούτοις χρόνος μακρὸς ἀπητήθη, μέχρις οὗτου ἔχομεν ἐν τῇ νήσῳ συγγραφεῖς γράφοντας κατὰ τὰ ἐλληνικὰ πρότυπα. Τοῦτο ἦτο πολὺ φυσικόν. Αἱ πνευματικαὶ ἐξελίξεις δὲν ἐπέρχονται αὐτοστιγμῆ. Χρειάζονται χρόνον, μέχρις οὗτου καρποφορήσουν.

Τὸ πνεῦμα τὸ ἐλληνικὸν διεχέετο διὰ τοῦ Εὐαγόρου πανταχοῦ τῆς Κύπρου καὶ ἤσκει ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὰς πέριξ χώρας. Πρότυπον αὐτοῦ ὡς ἀρχοντος ἦτο ὁ πανελλήνιος ἥρωας Ἡρακλῆς, ὅστις ἐτιμᾶτο ἐν Κύπρῳ ὡς θεός. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ ἀπετύπωσεν οὗτος ἀρχικῶς ἄλλην ἐλληνικὴν θεότητα, ἣτις ἐσυμβόλιζε τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, τὸν Ἀπόλλωνα. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Εὐαγόρου, ἔπειτα νὰ καταστήσῃ κύριόν του ἔμβλημα τὸν Ἡρακλέα ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις. Ὁ Ἡρακλῆς εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ καλοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος κατὰ τὸν κυνικὸν φιλόσοφον Ἀντισθένη, τὸν ὁποῖον ὁ Εὐαγόρας, ὡς εἴπομεν, ἠκολούθει. Διότι ὁ Ἡρακλῆς εἶναι ὁ ἥρωας ἐκεῖνος, ὁ γενόμενος μετέπειτα θεός, ὅστις ἀνέλαθε τοὺς μόχθους χάριν τῶν συνανθρώπων του ἀναδειχθεὶς οὕτω ὁ εὐεργέτης τῶν πανελλήνων καὶ ἔπειτα δι' αὐτῶν τῆς ἀνθρωπότητος ὀλοκλήρου ὡς ἄλλος Προμηθεὺς δεσμώτης, ὅστις ἔφερε τὸ φῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἐκεῖνα, ἅτινα ἐσκόρπα ὁ Εὐαγόρας εἰς τοὺς συμπολίτας του διὰ τῆς πολιτικῆς του. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς ἐνοποιήσεως τῆς Κύπρου εἰς ἓν κράτος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σαλαμίνας, ἵνα οὕτω δυναθῇ οὗτος εὐκολώτερον τὸ πολιτιστικὸν αὐτοῦ ἔργον νὰ προωθήσῃ ἀπροσκόπτως τόσον ἐν Κύπρῳ ὅσον καὶ ἐν τῇ πέριξ αὐτῆς Ἀνατολῇ, προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Κυπρίων βασιλέων καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅστις ἐβόλεπε τὴν Κύπρον προπύργιον τοῦ κράτους του, τοῦ ἐσωτερικῶς ἤδη κλονιζομένου. Ἐν τούτοις παρέμεινεν ἐν ἄλλο θετικὸν ἀποτέλεσμα τῶν ἀγῶνων τοῦ Εὐαγόρου, ἡ διάδοσις τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τὴν νέαν του μορφήν τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 5 αἰ. π.Χ. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν κατεπολεμεῖτο οὕτε διὰ τῶν μαχῶν οὕτε διὰ τῶν συνθηκῶν εἰρήνης. Ἡ νικηφόρος πορεία τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος πρὸς Ἀνατολὰς δὲν ἀνακόπτεται δι' αὐτῶν καὶ ὁ Εὐαγόρας καθίσταται εἰς οὐσιαστικὸς ἐν τούτῳ πρόδρομος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Διὰ τοῦτο οἱ διάδοχοι τοῦ Εὐαγόρου ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν πολιτιστικὴν

πολιτικὴν. Ὁ Νικοκλῆς ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ Πνυταγόρας ὁ φέρων τὸ ὄνομα ἐνὸς ἀξίου υἱοῦ τοῦ Εὐαγόρου τοῦ δολοφονηθέντος ἀτυχῶς μετ' αὐτοῦ τῷ 374 π.Χ., ὁ Νικοκρέων ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνας καὶ ὁ ἐν Πάφῳ βασιλεὺς Νικοκλῆς ὑπῆρξαν οἱ φορεῖς τῆς πολιτικῆς ταύτης τοῦ Εὐαγόρου Α'. Μόνον ὁ διάδοχος τοῦ Νικοκλέους Εὐαγόρας Β', ἴσως ἔγγονος τοῦ Α', ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ διάφορον πολιτικὴν, ἐπιλήσμων τοῦ πάππου του, ἐλπίζων δ' ἴσως εἰς περισσότερα πολιτικὰ τείνοντος εἰς τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς Ἀσίας ἦτο ἡ ὁρμὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος τείνοντος εἰς τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς Ἀσίας ἦτο τὸ σασύτη, ὥστε οὗτος οὐχὶ μόνον οὐδὲν ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσε, παρὰ τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνά του καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ μ. βασιλέως, τὸν θρόνον του.

Οἱ Κύπριοι βασιλεῖς καθ' ὄλον τὸν 5 καὶ τὸν 4 αἰ. π.Χ. ἐπάλασαν μεταξὺ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποδυσθῆ ὀλοκλήρως ἡ Ἑλλάς ὑποστᾶσα τὴν ἐπίβεισιν τῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς τοῦ μ. βασιλέως διενεργήσαντος τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, δὲν ἐδίστασαν καὶ οἱ Κύπριοι νὰ τοποθετηθῶσι παρὰ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα καὶ νὰ γίνωσι φορεῖς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο μορφαί, οἷος ὁ Ὀνήσιλος, ὁ Εὐαγόρας Α', ὁ Πνυταγόρας καὶ ὁ Νικοκλῆς ὁ Πάφιος δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν κυπριακὴν μόνον ἀλλ' εἰς τὴν καθόλου ἐλληνικὴν ἱστορίαν. Ἐν δ' ὑπολογίσωμεν ἀκόμη περισσότερον ὅτι οἱ ἐλληνιστικοὶ λεγόμενοι χρόνοι, οἵτινες συνήθως τοποθετοῦνται ὡς ἀρχοῦμενοι ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἶναι, ὡς συνήθως χαρακτηρίζονται, ἡ ἀρχὴ οὐσιαστικῶς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, δυνάμεθα τότε τοὺς Κυπρίους τούτους βασιλεῖς καὶ ἥρωας νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀνήκοντας εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Οὕτω τοπικὰ γεγονότα λαμβάνουσι τοιαύτην ἔκτασιν καὶ σημασίαν, οἷαν ἴσως οὐδ' αὐτοὶ οἱ δημιουργοὶ τῶν ἡδύνατον ἐξ ἀρχῆς νὰ προεικάσωσιν.

Ἡ μετέπειτα ἱστορία τῆς Κύπρου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐντεῦθεν εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Οἱ ἐλληνιστικοί, οἱ ρωμαϊκοί, οἱ βυζαντινοὶ καὶ οἱ τουρκικοὶ χρόνοι τῆς ἱστορίας αὐτῆς πιστοποιοῦσι τοῦτο ἀναμφισβητήτως. Καὶ ἡ σύγχρονος ἡμῶν ἐποχὴ οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει ἢ τὴν συνέχισιν τῆς αὐτῆς τύχης. Τὴν ἀπόλυτον συντήρησιν τῆς κοινῆς ταύτης τύχης μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων εὐχεται καὶ προσδοκᾷ ὁ ἐλληνικὸς κυπριακὸς λαὸς καὶ σήμερον παρὰ τὰς προσωρινὰς, κατ' αὐτόν, πολιτικὰς λύσεις. Καὶ ἀναμένει ἐγκαρτερῶν.

